

C.A. GOTTLUND JA KANSANMUSIIKKI

Jos halutaan tutkia kansanmusiikin historiaa, voidaan menetellä kahdella tavalla. Voidaan etsiä uusia dokumentteja, jotka valaisisivat sitä mistä ei tähän asti ole tiedetty tai voidaan turvautua vanhoihin dokumentteihin mutta tulkita niitä uudelleen, antaa niille uusia merkityksiä. Valittiin kumpi tie hyvänsä, molemmat vaativat dokumentteja - nuotteja, käsi-kirjoituksia, piirroksia, maalauksia, valokuvia, äänitteitä - sillä dokumentit luovat pohjan niille väittämille, joita menneisyyden tapahtumista tehdään. Ellei ole dokumentteja, ei myöskään ole perusteita väittämille ja ellei ole perusteita, ei ole historiallista "totuutta". Ilman dokumentteja historiasta voidaan esittää vain arvailuja, mikä sitten taas ei ole historiankirjoitusta; tällaisilla arveluilla on pelkästään mielipidearvo.

Kansanmusiikin paradoksi on, että se ei jätä itsestään dokumentteja. "Aito" kansanmusiikki eli kansanmusiikki sellaisena, miksi se sanakirjamääritelmässä käsitetään, on muistinvaraista perinnettä. Muistinvarainen perinne taas on häviävää: ellei sitä tallenneta, sen olemassaolo lakkaa. Tietysti perinnetuotteen olemassaolo saattaa jatkua sillä että se välittyy sukupolvelta toiselle. Samalla tuote kuitenkin kokee muutoksia, eikä nykyhetkenä kerätyn tuotteen iästä ja historiasta voida esittää muuta kuin arveluja.

Jälkipolvien onneksi kansanmusiikkia kuitenkin on tallennettu: kansansävelmiä on kerätty, soittimia säilötty museoihin, kansanmusiikin harjoittamisesta kirjoitettu kuvauksia, soittajia valokuvattu. Keruu ja tal-

lentaminen on pelastanut tiedon kansanmusiikista, mutta aiheuttanut samalla toisen paradoksin: kansanmusiikin historia on riippuvainen varhaisista keräelmistä ja kuvauksista. Mitä on kerätty ja kuvattu, on historiallisessa mielessä olemassa, mitä taas ei, sitä ei ole.

Paitsi varhaisista tallenteista, kansanmusiikin historia on riippuvainen varhaisista tallettajista siinä mielessä, että kansanmusiikki on ilmiönä syntynyt vasta kun tutkijat ovat kiinnostuneet siitä. Oletettavasti ihmiset ovat kyllä soittaneet ja laulaneet kautta aikojen, mutta toimintaansa he eivät ole itse kutsuneet kansanmusiikiksi - tai edes välttämättä musiikiksi. Kansanmusiikkia siitä on tullut vasta tutkijoiden ja kerääjien kiinnostuksen kautta.¹ Tästä johtuu, että kansanmusiikin historiankirjoitus ei voi olla pelkästään uusien dokumenttien löytämistä tai vanhempien uudelleentulkitsemisesta vaan että olennainen osa kansanmusiikin historiaa on sen keruun historiaa, onhan keruu niin ratkaisevasti vaikuttanut siihen, mitä ymmärrämme kansanmusiikin tänään olevan. Ellei olisi ollut keruuta, ei olisi dokumentteja ja ellei olisi dokumentteja, ei olisi historiaa. Kansanmusiikin historiankirjoitukseen täytyy siis sisältyä myös koko keruuprosessin - eli dokumenttien tuottamisen - uudellearviointi.

Gottlund keruun käynnistäjänä

Yksi merkittävimpiä hahmoja, jotka olivat panemassa alulle suomalaisen kansanmusiikin keruuta ja tutkimusta, on Carl Axel Gottlund.² Vuosina 1815-16 Gottlund keräsi kotipaikkakunnaltaan Juvalta yli neljäänkymmeneen nousevan kokoelman paimen- ja kantelesävelmiä. Vaikka irrallisia sävelmiä oli julkaistu tätä ennen eri yhteyksissä, Gottlundin keruu oli ensimmäinen systemaattinen yritys tallentaa kansansävelmiä. Se oli myös pitkäksi ajaksi eteenpäin ensimmäinen keruu, jossa pyrittiin tallentamaan häviämässä olevaa perinnettä sellaisena kuin se on

1) Hyviä esimerkkejä tästä on löydettävissä esimerkiksi A.O. Väisäsen työstä. Tietomme monista ilmiöistä - mm. Vienan karjalan joiusta, kanteleesta, osittain jouhikostakin - ovat suureksi osaksi sidoksissa siihen, mitä Väisänen on kenttämatkoillaan tallentanut ja mistä artikkeleissaan kertonut. Ks. Pekkilä 1990.

2) Käytän Gottlundista hänen virallista nimeään Carl Axel, vaikka siitä kyllä on yleisessä käytössä myös suomennettu versio Kaarle Aksel. Syynä on, että muuten pitäisi johdonmukaisuuden vuoksi suomentaa kaikki etunimet, mikä taas johtaisi huvittavuuksiin: Josephista tulisi Jooseppi, Alanista Allan, Davidista Taavetti, Gerhardista Jaakko jne.

eikä kerätty sitä muita tarkoituksia kuten esimerkiksi sovittamista varten.³

Gottlund ei kuitenkaan ole pelkkä kerääjä, vaan hän on kansanmusiikin historian kannalta merkittävä toisessakin mielessä: hän on ensimmäinen, joka suorasanaisesti toi ilmi kansansävelmien arvon ja kehotti maanmiehiään noudattamaan hänen esimerkkiään ja keräämään lisää sävelmiä. Tämä tapahtui vuonna 1831 kirjoituksessa "Muistutuksia mejjän vanhoista kansallisista soitoistamme". Kirjoituksen Gottlund julkaisi kaunokirjallis-tieteellisessä lukemistossaan "Otava eli suomalaisia huvituksia", jonka tarkoituksena oli osoittaa suomen kielen kelvollisuus kirjakielenä. Saman kirjan liitteenä hän julkaisi aiemmin tekemästään keräelmästä 20 kantele- ja paimensävelmää.⁴

Artikkelissaan Gottlund käsittelee mm. kansanrunoja, soittimia ja suomalaisen kansanmusiikin tyyppejä. Sen tärkein anti on kuitenkin osuuksissa, joissa hän puhuu kansanmusiikin kansallisesta arvosta ja sen

3) Gottlundin keräelmää edeltävä sävelmäaineisto voidaan jakaa neljään luokkaan: pelimannien nuottikirjoihin, painettuihin kansansävelmäsovituksiin, matkakertomuksien yhteydessä julkaistuihin nuottiesimerkkeihin ja tieteellisiä tarkoituksia varten tehtyihin keräelmiin. Pelimannien nuottikirjat, joita ovat esim. Tammelanderin (1766) tai Erik Ulrik Spoofin (1773-1776) nuottikirjat, eivät ole keräelmiä vaan omaan käyttöön tarkoitettuja nuotinnoksia. Niiden tehtävä ei ole kuvata kansanomaista musiikkia vaan toimia oman musiikinharjoittamisen ohjeena (deskriptiivinen vs. preskriptiivinen notaatio). Kansansävelmäsovitukset eivät myöskään täytä keräelmän tuntomerkkejä. Esimerkiksi Nallinmaan (1980) löytämä "Ak minan rakas", joka on 1797 painetussa Georg Joseph Voglerin pianosarjassa yhtenä sen 15 osana, on kansanmusiikkiaiheita käyttävä sovitus tai sävellys, ei dokumentti kansanomaisesta musiikinharjoittamisesta. Matkakertomusten yhteydessä esitettyjä sävelmänäytteitä voidaan löytää esim. Acerbilta (1802) tai Skjöldebrandilta (1801). Keräelmiksi ne ovat ovat liian suppeita, toisaalta ei myöskään varmasti tiedetä, mistä sävelmät ovat peräisin tai kuka nuotinnokset on tehnyt.

Funktionaalisesti samaan kategoriaan Gottlundin kanssa kuuluvat vain ns. tieteellisiin päämääriin tarkoitetut keräykset ja kirjoitukset. Tengströmin (1802) artikkelinsa yhteydessä esittämät muutamat sävelmänäytteet ovat tätä, mutta niistäkään tiedetä varmasti, kuka ne on nuotintanut. Toisaalta ne ovat nuottesimerkkejä painetussa tekstissä, eivät kansanmusiikkikeräelmiä. On myös esitetty arveluja, että Pippingsköld tai Poppius olisivat keränneet sävelmiä ennen Gottlundia. Näistä ei ole kuitenkaan säilynyt dokumentteja, joten väitteelle ei ole perusteluita. Gottlund jää näin ollen ensimmäiseksi kansansävelmäkeräelmän laatijaksi - siihen asti kunnes toisin todistetaan. Mainittakoon vielä, että Gottlundin tekemät nuotinnokset eivät ole joutuneet hukkaan, kuten on arveltu, vaan ne ovat tallessa Helsingin Yliopiston kirjastossa Gottlundin käsikirjoituskokoelmassa.

4) Gottlundin artikkelista on tehnyt aikanaan arvion A. O. Väisänen (1916). Vuosisadan alun näkökulmasta hän katsoo sen olevan lähinnä viihdyttävä kirjoitelma ja esimerkki vanhahtavasta suomenkielen käytöstä musiikkikirjoittelussa.

keruun merkityksestä. Lyhyesti kuvattuna näiden jaksosten sisältö on seuraava:

Aluksi Gottlund sanoo, että on ryhtynyt haastattelemalla keräämään perinnettä vanhuksilta. Hänen tarkoituksenaan on ollut saada tietoa sekä vanhoista runoista, kansanuskomuksista, kansantietoudesta, vanhoista tarinoista että kansanlauluista, joita hän kutsuu "kansallisiksi laulamuksiksi". Viimeksimainituista hän arvelee, että ne ovat erikoislaatuisia paitisi sanojensa myös melodioidensa puolesta. Hän pitää tärkeänä, että kansanmusiikkia eli "kansallisia soittamuksia" harjoitetaan ja siitä puhutaan. Perusteena on, että samalla tavalla kuin kansan omaleimaisuus eli "kansan mieli" heijastuu kaikissa muissa toiminnoissa, se heijastuu myös kansanmusiikissa. Kansansävelmät kuvastavat kansan sisimpiä tunteita samalla tavalla kuin runot mielikuvitusta tai luovuutta. Gottlund mainitsee myös, että hänen tietääkseen ei kukaan ole vielä ryhtynyt keräämään kansansävelmiä tai vielä vähemmän esittämään niitä. Keräyksen merkitystä hän havainnollistaa sanomalla, miten kiinnostavaa olisi, jos joku olisi tallentanut suomalaisia kansansävelmiä vaikkapa 500 vuotta ennen häntä (eli 1300-luvulla). Tämän perusteella hän arvelee että hänen nyt tekemänsä keräys tulee kiinnostamaan jälkipolvia. Lopuksi hän sanoo pitävänsä toivottavana, että maanmiehensä näkisivät sen vaivan että kirjoittaisivat hänen laillaan muistiin kansanlauluja, joita maastamme vielä löytyy (s. 267-8).

Seuraavaksi Gottlund siirtyy kuvaamaan vanhan kansanmusiikin rappeutumista ja sen nykyistä uhanalaista asemaa. Hän valittaa, että suomalaiset ovat suureksi osaksi hylänneet kanteleensa ja "remputtaavat nyt pahanpäiväisillä vinkuvilla viuluilla" (s. 271). Alaviitteessä hän lisää, että kanteleen ohella ihmiset ovat myös hylänneet vanhoja kauniita runojansa ja "lauleloovat nyt ruokottomia ja hävittämiä lorpotuksia, kuissa ei löyvyk kielessä eikä laulussa miitän kunnollisuutta" (ibid.). Entisaikojen runojen hän arvelee olleen parempilaatuisia, mikä hänen mukaansa näkyy kaunistekoisista soittimista. Gottlund jatkaa muistuttamalla keräyksen kansallisesta ja kansainvälisestä merkityksestä. Hän sanoo, että muut kansat eivät ole ryhtyneet keräämään vanhoja soittojaan ja esitelleet niitä muille. Niinpä hän katsoo suomalaisille ansioksi, jos nämä olisivat ensimmäisiä tällä saralla.

Sillä perusteella, että on itse kerännyt kotipaikkakunnaltaan Juvalta viidettäkymmenettä sävelmää, Gottlund alkaa pohtia koko maan käsittävän keräyksen kannattavuutta. Jos hän on yhdestä kylästä saanut näin paljon soittoja, miten paljon sävelmiä löytyisikään, jos niitä kerättäisiin "koko Suomenniemestä"? Keräyksen merkitystä ei hänen mielestään

himmennä, että laulut usein ovat toistensa muunnelmia. Silti hän pitää näitä kaikkia tallentamisen ja kokoamisen arvoisina. Gottlund sanookin, että hänen aikomuksenaan on tulevaisuudessa toimittaa maanmiehilleen vanhojen lisäksi myös uudempia kansansävelmiä, "nykyisempiä lauluja", ja koonneensa näitä jo hyvän joukon.⁵ Tätä tärkeämpänä hän pitää kuitenkin kerätä ensin vanhat laulut, koska ne ovat jo alkaneet kadota ja hävitä. Jos vanhoja lauluja ja sävelmiä ei nyt merkitä muistiin, ne häviävät kuten on jo tapahtunutkin (s. 275-6).

Gottlund mainitsee myös laulujen aliarvostuksesta. Hänen mukaansa moni - nähtävästi sivistyneistöstä - luulee, että rahvaan laulut ovat "huonoja remputoksia", joista on iloa ainoastaan talonpojille. Sen tähden lauluihin, "loilotuksiin", suhtaudutaan pilkallisesti ja irvistellen. Omana käsityksensä Gottlund kuitenkin sanoo: "Kussakin kansassa löytyy aina tyhmiä miehiä, jotka eivät ymmärräk, että kansoin tarkempi tiusteleminen on mejjän isoin viisus. Heijän, jotka eivät ouk tahtoneet ryvetellä suutansa Suomalaisilla sanoilla, antakaamme klaverilöillänsä koputtoo Saksalaisia ja Franskalaisia soittoja, tahi miäkitköön mieltänsä myöten muita muukalaisia veisuja. Ja kuin hyö Harakkoinna ovat sikärtävöinnään pieniin Sirkuisten tavalla, niin tahomme myö ikäänkuin peipuiset mejjän puistikossa lauleskella omalla kiehellämme" (s. 281).

Lopuksi hän vielä puolustaa suomalaisen kansanmusiikin arvoa kahdella seikalla: koruttomuudella ja kansallisella arvolla. Vaikka kansanmusiikkimme ei olekaan yhtä koristeellista kuin eteläisimmillä kansoilla, se on Gottlundin mielestä kuitenkin viehättävää. Siitä puuttuvat "viserrökset" tai "konstilliset ja komeat heläjämiset", mutta silti se on yksinkertaisuudessaan ja synkeine sanoineen "soma". Tämän allekirjoittavat hänen mukaansa ne "jotka paremmin ymmärtävät asioita". Painavimpana huomautuksenaan Gottlund esittää, että vaikka kansanmusiikilla ei edes olisi itsessään mitään arvoa, se on kuitenkin arvokasta pelkästään sillä perusteella että se on omaa. Tämä yksistään antaa riittävän syyn kerätä ja harjoittaa kansanmusiikkia. Artikkelinsa hän päättää sanoilla: "paremp oma olkinen, kuin vieras villainen" (s. 282).

5) Tästä kokoelmasta ei ole säilynyt mitään tietoa. Hanke jäi joko toteuttamatta tai sitten materiaali tuhoutui tulipalossa, jossa Gottlund menetti kesäpaikassaan säilyttämänsä, Otavan toiseen osaan tarkoitetun ja jo valmiiksi painetun kuvamateriaalin.

Gottlundin tausta

Kansanmusiikki oli vain yksi Gottlundin monipuolisista harrastuksista, joita olivat kansanrunouden keräys, kenttäretket Skandinavian metsäsuomalaisen pariin ja toimiminen suomalaisuuden puolestapuhujana. Jälkimmäisessä toimessa hänet yhdistetään tavallisesti A.I. Arwidsoniin, A.J. Sjögreniin ja A. Poppiukseen; yhteisellä nimellä heidät tunnetaan 1800-luvun "turkulaisromantikkoina". Jotta kuitenkin voisi paremmin ymmärtää Gottlundin kansanmusiikkikirjoituksen ja sävelmäkeräyksen motiiveja, on tunnettava hänen taustansa (ks. Heikinheimo 1933; Karttunen 1898; Ruuth 1957).

Carl Axel tai "Kaarle Aksel" Gottlund syntyi Ruotsinpyhtäällä 24.2.1796 kappalaisperheeseen. Isä Matias Gottlund oli suomenkielistä talonpoikaissukua, äiti Ulrika Sofia Porvoon ruotsinkielisiä; perheen kotikielenä oli ruotsi. Kun Isä-Gottlund siirtyi 1796 Porvoon kappalaiseksi, perhe muutti hänen mukanaan tähän kaupunkiin. Vuonna 1808 Matias Gottlund siirtyi Juvan kappalaiseksi, ja perhe muutti taas asuinpaikkakuntaa. Juvalla Carl Axel sai ensi kertaa harjaannuttaa suomenkielen taitoaan ja omaksui ympäristön vaikutuksesta savonmurteen, mistä sitten juontuvat hänen myöhemmät yrityksensä kehittää suomen kirjakieltä tämän murteen pohjalta. Tästä juontuu myös "Muisteluksia..." -artikkelin omalaatuinen kieliasu. Vuonna 1810 Carl Axel muutti itseksensä takaisin Porvooseen, jossa aloitti lukion; vain loma-ajat hän vietti Juvalla. Lukioaika loi pohjaa tulevalle, sillä koulutovereina olivat tulevat suomalaisuusmiehet Poppius ja Sjögren. Tältä kaudelta ovat peräisin Gottlundin musiikilliset taidot. Hän nimittäin otti viulutunteja ja vaihtoi sitten huiluun soittaen satunnaisesti myös orkesterissa. Nuotintamisessa hän sai harjoitusta kun joutui aikalaisensa tapaan jäljentämään itselleen kaikki soitossaan tarvitsemansa nuotit.

Ylioppilaaksi tulonsa jälkeen 1814 Gottlund siirtyi Turkuun. Vaikka Gottlund ei lukiossa ollut mitenkään esimerkillinen oppilas - aikaa kului opiskelun ohessa huveissa ja tappeluissa kisällien kanssa - hän ryhdistäytyi ensimmäisenä vuonna niin että saattoi syyslukukauden jälkeen kirjoittaa isälleen kuunnelleensa luentoja "ehkä enemmän kuin kukaan muu". Kevätkaudella hänessä kypsyi ajatus siirtyä jatkamaan opintojaan Upsalaan. Ennen naapurimaahan lähtöä hän halusi kuitenkin omistautua kansanperinteen keräykselle ja vietti kesän 1815 ja kevään 1816 välisen ajan Juvalla laulattaen siellä ihmisiä ja keräten siihen asti laajimman kansanperinnekokoelman. Se käsitti 150 loitsua, 100 vanhaa ja 90 uutta runoa, 50 lorua, joukon kansatietoutta ja 30 laulua, jotka sai pääasiassa

kanteleensoittaja-tietäjä Hannu Laitiselta ja "kirkonmäen tyttöilöitä". (Gottlund 1831, 273.)

Kun Gottlund 1816 siirtyi Upsalaan, hän herätti sen kirjallisissa piireissä heti mainetta Suomen ja sen kansanrunouden tuntijana. Häntä pyydettiinkin arvostelemaan Svensk Litteraturtidningiin saksalainen Rühsein (1809) kirja "Finnland und seine Bewohner". Aiheesta Gottlund laati pitkän ja polveilevan esityksen, jota höysti omilla kansanperinnekäsitteillään.

Kirjasta hän sai tiedon Skandinavian metsäsuomalaisista, ja lähti tämän innoittamana heidän pariinsa keruumatkalle kesällä 1817.⁶ Tämän ja seuraavan vuonna 1821-1822 tapahtuneen matkan aikana hän tallensi huomattavan osan siitä, mitä kyseessä olevasta ryhmästä nykyisin tiedetään. Musiikkimiehenä hän teki myös erinäisiä huomioita paikallisesta kansanmusiikista ja näkemistään kansansoittimista - mm. eräästä kanteleesta. Kaikki kokemuksensa Gottlund tallensi tunnollisesti päiväkirjoihin. Mutta kun hän 1840-luvulla tahtoi julkaista muistiinpanonsa, niitä pidettiin liian rohkeina; etenkin naisseikkailuista kertovia kohtia pyydettiin karsimaan. Uhmapäiseen tapaansa Gottlund kuitenkin kieltäytyi ja jopa lisäili kiellettyjä kertomuksia, niin että päiväkirjat jäivät sillä erää julkaisematta. Ensimmäinen päiväkirjoista ilmestyi vasta vuonna 1928 Väinö Salmisen suomentamana ja lievästi siistimänä (Gottlund 1985). Jälkimmäisen kirjan painaminen lykkääntyi vielä myöhempään, ja se ilmestyi vasta 1986, nyt kyllä jo alkuperäisessä asussaan. Kun lukee tämän version (Gottlund 1986), jossa ovat mukana myös alun perin salakirjoituksella merkityt jaksot, ei enää ihmettele aikalaisten nuivaa suhtautumista: Gottlundin kuvaukset lemmestä emäntien, tyttärien ja piikojen kanssa ovat vielä nykyäänkin hätkähdyttävää luettavaa.

Julkaisuhankkeiden kariutumisen ohella Gottlundin metsäsuomalaisharrastus oli toisessakin mielessä epäonnista. Syynä oli, että viattomana perinteenkeruuna alkanut puuha kääntyi vähitellen poliittiseksi ristiretkeksi, jossa Gottlund alkoi ajaa Ruotsin suomalaisväestölle omakielisiä jumalanpalveluksia, omia pappeja ja kirkkoja ja omaa hallintoa. Tämä oli liikaa kuninkaalle ja Gottlund karkotettiin lopulta vaarallisena kansanvillitsijänä takaisin Upsalaan. Hänen maineensa kansankiihotta-

6) Skandinavian metsäsuomalaisilla tarkoitetaan suomalaissiirtolaisia, jotka muuttivat Kaarle-Herttuan kehotuksesta 1580-luvun lopussa Ruotsin noin 150 Keski-Skandinavian pitäjään. He olivat lähöisin Savosta ja Hämeestä; suurin osa muuttajista tuli Rautalammin pitäjältä. Metsäsuomalaisten, joita oli 1800-luvun alussa noin 14.000 henkeä, luultiin jo sulautuneen ruotsalaisväestöön kunnes Gottlund "löysi" heidät ja ryhtyi ajamaan heidän asiaansa.

jana kantautui aina Venäjälle asti. Niinpä Gottlundin myöhempi Pietarinvierailu katkesi myös lyhyeen, kun hänet karkotettiin maasta ja toimitettiin kasakkakyydillä Kuopioon. Siellä hän joutui oleskelemaan muutamia päiviä, ennenkuin sai maaherralta luvan mennä kotiinsa Juvalle.

Keruharrastukset ja muut riennot tempaisivat Gottlundin niin mukaansa, että hän ei saanut koskaan opintojaan päätökseen - mikä tosin oli yleistä tuon ajan suomalaisilla Upsalan ylioppilailla. Toisin kuin toverinsa Poppius, Gottlund myös kieltäytyi vihittämästä itseään papiksi, mikä olisi ollut sivuväylä kunnialliseen virkaan. Gottlund jäi Ruotsiin puoleksitoista vuosikymmeneksi ennen kuin palasi takaisin kotimaahansa. Vuonna 1839 hän pääsi Helsingin yliopiston suomen kielen lehtoriksi, mutta ei ylennyt urallaan vaikka kilpailikin suomen kielen professuurista ensin Castrénin, sitten Lönnrotin ja lopulta vielä Ahlqvistin kanssa. Gottlundin tehtäväksi jäi siten vain ärsyttää aikalaisiaan omaperäisillä hankkeillaan ja kirjoituksillaan. Esimerkiksi Lönnrotin Kalevalan hän haukkui jo heti sen ilmestyttyä - aikalaisistaan poiketen - tuomiten sen epäaidoksi koosteeksi ja nimittäen sitä paremman termin puutteessa "pehmeröksi" (ks. Laaksonen 1986, 351). Loppuelämänsä (k. 1875) hän kävi sekavia kiistoja ja oikeusjuttuja muiden suomalaismiesten kanssa.

Vaikutteet

Gottlundin kansanperinteen ja -musiikin keruun vaikuttimia voidaan haakea kolmelta suunnalta: Porthanista, Herderistä ja suomalaisuus- tai laajemmassa mielessä kansallisuusaatteesta.

Henrik Gabriel Porthan, jota pidetään suomalaisen kansanmusiikin tutkimuksen isänä, tutki itse ja kannusti myös muita keräämään kansanperinnettä. Pääteoksessaan *De poësi Fënnica* (1778) hän esitti ajatuksen, että oppimattoman rahvaan kansanrunous ja kansanlaulut ovat tärkeitä ja keräämisen arvoisia. Kirjassaan hän myös kuvasi runon laulutapaa ja sävelmää sekä antoi joitakin tietoja kansanomaisista soittimista. Porthan kuitenkin kuoli jo 1804, eikä Gottlund ehtinyt olla tämän kanssa tekemisissä. Sen sijaan hän oli tekemisissä joidenkin Porthanin oppilaiden kanssa: hänen isänsä oli kuunnellut Turun Akatemiassa Porthanin luentoja, lapsuudessaan hän tapasi porthanilaisia aatteita ajavan Jaakko Juteinin ja Porvoon lukion opettajista Magnus ja Per Johan Alopaeus olivat hekin Porthanin oppilaita. Gottlund sai siis lapsuudessaan eri

tahoilta vaikutteita porthanilaisesta ajattelusta, mikä loi kasvualustan hänen tuleville harrastuksilleen. Porthanin ajatukset kansanperinteen keuruusta eivät kuitenkaan varsinaisesti olleet Gottlundin herättäjänä vaan tärkeämpi merkitys tässä on Johann Gottfried Herderillä.

Herderin pääteos *Volkslieder* oli ilmestynyt 1778, siis samana vuonna kuin Porthanin teos. Myös sen perusajatus oli sama: kansakunnan kirjallisuuden tila oli kehnoa ja sitä voitiin parantaa vain hakemalla vaikutteita kansanrunoista ja -lauluista. Herderin mielestä kansanruno oli "kansakunnan arkisto", "kansan sielun ilmaus" ja "kansallisuuksien elävä ääni" (ks. Honko 1980.). Herderin tuotantoon Gottlund ei tutustunut itse, vaan sai siitä ajatuksia tovereidensa kautta. Tärkein merkitys tässä oli Sjögrenillä ja Poppiuksella. Koska nuorukaiset pitivät kukin päiväkirjaa, ideoiden välittyminen on ollut mahdollista rekonstruoida jälkeensä.

Lokakussa 1812 Sjögren lainaa kirjastosta Herderin aikakausikirjan, jossa puhutaan mm. kansanrunouden keräämisestä. Hän kopioi tästä otteita, mutta asia jää unohtuiksi. Parin vuoden päästä Sjögren selailee päiväkirjaansa, löytää aiemmin kirjoittamiaan referaatteja Herderistä ja innostuu asiasta uudelleen. Huhtikuussa 1814 Sjögren lähtee tapaamaan toveriaan Poppiusta, ja tapaamisen aikana he vaihtavat ajatuksia Herderistä ja lopulta kättä lyöden lupaavat toisilleen kerätä kaikkea mikä valaisisi esi-isien aineellista tai henkistä elämää. Näin he tekevät runonkeruupäätöksen, jota ryhtyvät seuraavana kesänä toteuttamaan. Poppius viettää kesän kotipaikkakuntaan Juvalla, mutta saa vasta syyskaudella tallennettua joitakin runoja. Sjögrenin saalis on vielä laihempi, mutta syyspuolella hän saa Vihdistä vihkoonsa yhden loitsun. Joulukuun ensimmäisenä päivänä Gottlund tapaa Sjögrenin ja kopioi tältä yhden loitsun vihkoonsa. Heti seuraavana keväänä Gottlund aloittaa sitten oman keruunsa Juvalla, jonka tuloksena on siihen asti laajin keräelmä kansanperinnettä ja -sävelmiä. (Heikinheimo 1933, 116-9; Karttunen 1898, 3-5).

Yleisemmässä mielessä Gottlundin ja yleensä kansanperinteen keräyksen liikkeellepanijana olivat ajan aatevirtaukset, siis lähinnä saksalainen idealismi ja kansallisuusaate. Suomen yhteys Ruotsiin oli päätynyt vuonna 1809 ja Suomi liitetty Venäjään. Sitä ei kuitenkaan liitetty valtiona tai edes itsehallinnollisena alueena vaan yksinkertaisesti Ruotsilta vallattuina lääneinä (Zetterberg ja Pulma 1987). Suomen identiteetti oli siis häilyvä, mikä tietysti pani ajan ylioppilaat miettimään omia juuriaan: keitä he ovat, mistä he ovat tulleet, mikä heitä yhdistää, mikä on se henkinen perintö jonka he ovat saaneet edellisiltä sukupolvilta. On

luonnollista, että tässä tilanteessa saksalainen idealismi ja romantiikka saivat nuorisossa vastakaikua. Gottlund tovereineen oli niitä, jotka voimakkaimmin reagoivat näihin herätteisiin ja alkoi ihannoida oppimattoman rahvaan piileviä voimavaroja ja hakea kansallisia juuria kirjoittamattomasta kirjallisuudesta ja kirjoituksettomasta musiikista.

Gottlundin oma panos

Vaikka ajan poliittinen tilanne, aatehistorialliset virtaukset, kirjallisuus, opettajien näkemykset ja toveripiirin vaikutus selittävätkin Gottlundin kansanperinteen harrastusta, ne eivät selitä miksi samojen vaikutteiden alle joutuivat muutkin kymmenet ja sadat opiskelutoverit ilman että olisivat silti saaneet aikaiseksi mitään mainittavaa. Asiaa ei siis voi siis kuitata pelkästään aatehistoriallisilla tekijöillä vaan selitystä on haettava myös Gottlundin omasta persoonasta.

Silmiinpistävä seikka Gottlundin elämässä ovat erilaiset kielelliset ja kulttuuriset vastakohtat, joiden kanssa hän joutui tekemisiin - ja jotka ehkä saivat hänet näkemään kansan ja kansanperinteen uudessa valossa. Gottlundin äidinkieli oli ruotsi, mutta hän oppi myöhemmin suomea. Hänen ruotsinsa oli kirjakielistä, suomenkieli taas murretta. Hän asui vuoroin kaupungeissa (Porvoo, Turku), vuoroin maaseuduilla (Juva). Isänsä pappilassa hän joutunut vuoroin tekemisiin sivistyneistön, vuoroin rahvaan kanssa. Hän asui vuoroin Suomessa ja vuoroin Ruotsissa ja näki itse näiden kulttuurien eron. Hän oppi Juvalla ja muissa yhteyksissä tuntemaan suomalaisen rahvaan; osin ruotsalaistuneeseen suomalaisrahvaaseen hän tutustui taas retkillään metsäsuomalaisten pariin. Näillä perusteilla Gottlundin kiinnostus kansanperinnettä ja -musiikkia kohtaan ei ollut pelkästään sivistyneistönuoren romanttinen päähänpisto, vaan sen täytyi perustua todellisuuteen: omakohtaisiin kokemuksiin eri paikoissa ja erilaisten ihmisten joukossa. Omana heräämisenään Gottlund onkin muistellut syksyistä soutumatkaansa 1815 Kettulan Oinolaan. Matkalla olivat mukana ketunpyytäjä Pentti Väisänen ja karhuntappaja, rakuuna Mikko Torvelainen. Silloin hän kuuli viimeksimainitun laulavan runoa, jota oli tapana laulaa kun käytiin karhun kanssa tappeluun. (Heikinheimo 1933, 124). Myöhempi toveripiiri, kirjalliset harrastukset, omakohtainen kirjoittaminen ja kenttämатkat tietysti vain vahvistivat tätä omasta kokemuksesta lähtenyttä kiinnostusta.

Gottlund kantaa aatehistoriallisessa mielessä romantikon ja idealistin leimaa. Epäilemättä hän oli monissa toimituksissaan tätä. Jos ajattelee esi-

merkiksi Gottlundin poliittista ristiretkeä metsäsuomalaisten pariin, hänen haaveensa omista kirkkokunnista ja itsehallinnosta on romanttinen ja utopistinen. Samaa voi sanoa myös hänen yrityksistään rakentaa savonmurteelle pohjautuvaa kirjakieltä. Toisaalta sitten taas hänen suhtautumisensa kansaan ja sen perinteeseen näyttää kuitenkin olevan melko realistista. Esimerkiksi raportointi hänen kenttäpäiväkirjoissaan ei ole mitenkään tunnepohjaista tai kaunistelevaa vaan tarkkaa, yksityiskohtaista, väliin miltei inhorealista. Hän ei mitenkään pyri salailemaan näkemiään epäkohtia tai karkeita piirteitä kansan käyttäytymisessä vaan kuvaa asiat sellaisena kuin ne ovat.

Samaa realismia on hänen kansanmusiikin keruuseen kannustavassa artikkelissaankin, tämä siitäkin huolimatta että kirjoituksen sävy on innostunut ja jotkut sen kielikuvat romanttisia. Jopa artikkelin huipennus, jossa Gottlund kuvaa "harakkana" saksalaisia ja ranskalaisia soittoja klaveerilla koputtelevaa sivistyneistöä ja "peipposena" omankielisiä lauluja esittävää rahvasta, kuvastaa varsin realistista näkemystä ajan musiikillisesta todellisuudesta. Vaikka Suomessa on taidemusiikin harrastusta, se tapahtuu maan rajojen ulkopuolella (esim. Byström ja Crusell ovat Ruotsissa), on ulkomaalaisten käsissä (esim. Turun Soitannollisen Seuran johtajat), on harrastelijapohjaista (Tulindberg virkamiehenä Oulussa) tai muuten amatöörimaista (säätyläisten kotimuisointi). Esitettävät sävellykset ovat "saksalaisia" ja "franskalaisia", kuten Gottlund sanoo, ja jos kotimaista sävellystuotantoa onkin, se on keski-eurooppalaisen musiikin kalpeaa jäljitelmää, sillä Byströmin, Crusellin, Tulindbergin ja muiden töitä ei voi mitenkään verrata suunnilleen samaa aikaa edustavien Bachin, Haydnin, Mozartin tai Beethovenin teoksiin.

Tässä tilanteessa on luonnollista, että Gottlund kääntyy kansanperinteen puoleen. Rahvaan musiikki on jotakin, joka on valmiina olemassa, joka on suomalaista, joka on perinteistä, jolla on historialliset juuret, joka on tietyllä tavalla ainutlaatuista ja joka kiistämättä on "omaa", mitä Gottlundkin artikkelissaan korostaa.

Lähteet

- Acerbi, Joseph
1802 *Travels through Sweden, Finland and Lapland to the North Cape in the years 1798 and 1799*. London: Joseph Mawman 1802.

- Gottlund, C.A.
 1831 *Otava eli suomalaisia huvituksia*. I. osa. Tukholma.
 1985 *Ruotsin suomalaismetsiä samoilemassa. Pääväkirjaa vuoden 1817 matkalta*. Suomentanut Väinö Salminen. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
 1986 *Vermlannin päiväkirja 1821*. Suomentanut Maija Hirvonen. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Heikinheimo, Ilmari
 1933 *Kaarle Aksel Gottlund. Elämä ja toiminta*. Porvoo: WSOY.
- Honko, Lauri
 1980 "Kansallisten juurien löytäminen". *Suomen kulttuuri-historia II*. Porvoo: WSOY. s. 42-62.
- Karttunen, Uno
 1898 "*Kaarle Aksel Gottlundin runonkeräykset*". Suomi III (15), s. 1-82. Helsinki: SKS.
- Laaksonen, Pekka
 1986 "Kansanrunous". *Suomen historia 5*. Espoo: Weilin & Göös. s. 324-379.
- Nallinmaa, Eero
 1980 "Kirje Giuseppe Acerbille". Pieni musiikkilehti 1, s. 7-9.
- Pekkilä, Erkki (toim.)
 1990 *Hiljainen haltioituminen. A.O. Väisäsen tutkielmia kansanmusiikista*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Rühs, Friedrich
 1809 *Finland und seine Bewohner*. Leipzig.
- Ruuth, Martti, Liisa Poppius ja U.K. Teittinen
 1957 *Juvan historia*. Juva: Juvan seurakunta.
- Skjöldebrand, A.F.
 (1801) *Piirustusmatka Suomen halki Nordkapille 1799*. Suomentanut Kerkko Hakulinen. Porvoo: WSOY. 1986.
- Tengström, Jacob
 1802 "Om de fordna Finnars Sällskaps-Nöjen och Tidsfördrift". *Kongl [iga] vitterhets historie och antiguitets akademiens handlingar*. Sjunde delen. Stockholm: Joh. Pehr. Lindh. s. 265-287
- Väisänen, A.O.
 1916 "K.A. Gottlund kansansävelmiemme kerääjänä ja tutkijana." *Aika* 8-9, s. 382-392.

Pekkilä

Zetterberg, Seppo ja Panu Pulma

1987 "Autonominen suurruhtinaskunta." *Suomen historian pikkujättiläinen*. Porvoo: WSOY. s. 357-471.